

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ ΚΑΡΕΛΛΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ

Η σύγχυση γύρω από την έννοια του θεσμού της κοινωνικοποίησης, παρά τις αλλεπάλληλες αναφορές σ' αυτό το θέμα, εξακολουθεί να επικρατεί ακόμα, όχι μόνο μεταξύ του πληθυσμού, αλλά και μεταξύ επιστημόνων οικονομολόγων.

Στο άρθρο αυτό επιχειρείται μια προσπάθεια διασαφήνισης αυτής της έννοιας, τόσο από την πλευρά του περιεχομένου της, όσο και από την άποψη της σκοπιμότητας και των τρόπων εφαρμογής του θεσμού αυτού.

1. ΣΥΝΤΟΜΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Η ιδέα της κατάργησης της καπιταλιστικής, ατομικής ιδιοκτησίας και η αντικατάστασή της από την κοινωνική, ως απαραίτητη προϋπόθεση, για την εξασφάλιση κοινωνικής ισότητας και δίκαιης κατανομής των αγαθών μεταξύ όλων των μελών της ανθρώπινης κοινωνίας, πρωτοεμφράσθηκε από τον άγγλο συγγραφέα και στοχαστή Τόμας Μωρ (Thomas More) στο βιβλίο του για το κράτος στο νησί της «Ουτοπίας»¹, που είδε το φως της δημοσιότητας το 1516. Όταν, δηλαδή, το καινούργιο σύστημα — ο καπιταλισμός — διάνυε τα πρώτα του βήματα. Έτσι, στο χάραμα ακόμα της καπιταλιστικής ανάπτυξης, ο διορατικός και προοδευτικότερος για την εποχή του εγγλέζος, επηρεασμένος από τη βίαιη και μαζική απαλλοτρίωση των αγροτών και την εξαθλίωση που προξενούσαν στις λαϊκές μάζες οι διαδικασίες της πρωταρχικής συσσώρευσης του κεφαλαίου, όταν, κατά την εύστοχη έκφρασή του, τα πρόβατα τρώγαν τους ανθρώπους, διατύπωσε τις βασικές αρχές του δίκαιου, ουτοπικού όμως για την εποχή του, συστήματος και τόνισε την ανάγκη δημιουργίας μιας αταξικής κοινωνίας χωρίς εκμετάλλευση, καταπίεση, παρασιτισμό και αδικία. Στα χρόνια που επακολούθησαν οι θεωρίες περί κοινωνικοποιήσεων, ισότητας, δικαιοσύνης, καθολικής ευημερίας κ.τ.λ. εξελίχθηκαν, αναπτύχθηκαν και συμπληρώθηκαν από πολλούς επιστήμονες και στοχαστές όλου του αναπτυσσόμενου κόσμου. Από τους Ντόνι, Καμπανέλλα κ.ά. στην Ιταλία, Όουεν, Ουίστενλη κ.ά. στην Αγγλία, Ζαν Μελιέ, Μορέλι, Μπάμπεφ, Ρουσσώ, Σαιν Σιμον, Φου-

1. Ο τίτλος του βιβλίου φέρει μια αρκετά παράδοση και μακρόσυρτη ονομασία: «Η χρυσή Βίβλος, τόσο ωφέλιμη, όσο και διασκεδαστική για το καλλίτερο κρατικό καθεστώς ή για την καινούργια νήσο την «Ουτοπία»».

ριέ κ.ά. στη Γαλλία, Μπελίνσκυ, Γκέρτσεν, Αγκαριώφ, Τσερνισέσκυ κ.ά. στη Ρωσία. Μια ευρύτερη και περισσότερο ολοκληρωμένη, θεωρητικά, θεμελίωση της κοινωνικής ιδιοκτησίας και του σοσιαλισμού, αναφορικά με τη μορφή του συστήματος καθώς και τους τρόπους και μεθόδους εφαρμογής του διατυπώθηκε από τους Μαρξ και Ένγκελς τον XIX αιώνα σε διάφορα έργα τους.

Η θεωρία της κοινωνικής ιδιοκτησίας αργότερα αναπτύχθηκε από τον Λένιν και η πρακτική της εφαρμογή επιχειρήθηκε, αρχικά από το κομμουνιστικό κόμμα των μπολσεβίκων στην επικράτεια της παλιάς τσαρικής αυτοκρατορίας και αργότερα από άλλα κομμουνιστικά κόμματα στην Ευρώπη, Ασία, Αφρική και Λατινική Αμερική.

Ο θεσμός των κοινωνικοποιήσεων, μετά τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ιδιαίτερα, άρχισε να εφαρμόζεται και σε πολλές καπιταλιστικές χώρες της Δύσης (Αγγλία, Γαλλία, Σουηδία, Βέλγιο, Ισπανία, Πορτογαλία, Ελλάδα κ.α.).

Σήμερα, σύμφωνα με την ορθόδοξη μαρξιστικολενινιστική θεωρία, αλλά και απόψεις πολλών μη μαρξιστών επιφανών ανδρών, βασική προϋπόθεση και θεμέλιο για τη δημιουργία δίκαιου και αταξικού κράτους αποτελεί η αντικατάσταση της ατομικής ιδιοκτησίας στα μέσα παραγωγής από την κοινωνική ιδιοκτησία.

Ποιο είναι το περιεχόμενο του όρου «κοινωνικοποίηση», σε τι αποσκοπεί; Ποιος ο ρόλος του θεσμού αυτού στην οικονομική και κοινωνική εξέλιξη; Και κάτω από ποιους όρους και προϋποθέσεις είναι εφικτή και αποτελεσματική η εφαρμογή του;

Στα ερωτήματα αυτά επιχειρείται μια συνοπτική απάντηση στη συνέχεια του παρόντος άρθρου.

2. Η ΕΝΝΟΙΑ ΤΟΥ ΟΡΟΥ «ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ»

Οι όροι «κοινωνικοποίηση», «εθνικοποίηση», «κρατικοποίηση» ήρθαν στην επικαιρότητα της χώρας μας μετά την ανάληψη της εξουσίας από το ΠΑΣΟΚ και την εξαγγελία των μέτρων προς τον σοσιαλιστικό μετασχηματισμό.

Στον όρο «κοινωνικοποίηση» δόθηκαν κατά καιρούς διάφορες έννοιες και ερμηνείες. Ορισμένες από αυτές ταύτιζαν το περιεχόμενο αυτών των εννοιών, ενώ άλλες το διαχώριζαν, χωρίς να δίνεται κάποια πειστική εξήγηση αυτής της ταύτισης ή διάκρισης των όρων.

Ο όρος «κοινωνικοποίηση» σημαίνει τη συμμετοχή κάποιου μικρού ή μεγάλου κοινωνικού συνόλου σε ορισμένες διεργασίες, δραστηριότητες ή καταστάσεις και εκφράζει το πρόβλημα σε διάφορες διαστάσεις.

Όταν, για παράδειγμα, μιλούμε για κοινωνικοποίηση της παραγωγής,

ενοούμε τη συμμετοχή πολλών ατόμων στην παραγωγική διαδικασία. Όταν, δηλαδή, στην κατασκευή του τελικού προϊόντος συμμετέχουν, συνεργάζονται πολλοί άνθρωποι. Η κοινωνικοποίηση της παραγωγής, με την παραπάνω έννοια του όρου, αποτελεί νόμο της οικονομικής εξέλιξης και παρατηρείται, στον άλφα ή βήτα βαθμό, σε όλα τα κοινωνικά καθεστάτα. Η έκτασή της βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με το επίπεδο των παραγωγικών δυνάμεων και τη διεύρυνση των οικονομικών σχέσεων.

Η διόγκωση της παραγωγής και η πύκνωση των ανταλλαγών σε εθνικά και διεθνή επίπεδα, η τεχνολογική και γεωγραφική επέκταση του καταμερισμού της εργασίας όλο και σε ευρύτερη διεθνή κλίμακα, συνενώνει έμμεσα τις προσπάθειες των ανθρώπων που ζουν και εργάζονται σε διάφορα γεωγραφικά μήκη και πλάτη της υφής. Στην κατασκευή και διάθεση λ.χ. μιας απλής τηλεοπτικής συσκευής μπορούν να συμμετέχουν έμμεσα οι εργάτες της εξορυκτικής βιομηχανίας της Σιβηρίας και της Αμερικής, οι παραγωγοί πετρελαίου της Μέσης Ανατολής και της Βενεζουέλας, οι εργάτες μεταποίησης της Ιαπωνίας, Αμερικής, Γερμανίας, Αγγλίας, Ουγγαρίας κ.τ.λ., οι εργαζόμενοι στις οδικές, υδάτινες, εναέριας και σιδηροδρομικές μεταφορές, πολίτες εκατοντάδων χωρών.

Η σύγχρονη οικονομική εξέλιξη έχει αναπτύξει στο έπακρο τον τεχνολογικό και κοινωνικό καταμερισμό της εργασίας και έχει κοινωνικοποιήσει, με την έννοια της συλλογικής δραστηριότητας, αφάνταστα τις παραγωγικές διαδικασίες.

Ο όρος «κοινωνικοποίηση» όταν αναφέρεται σε θέματα ιδιοκτησίας έχει την έννοια της συλλογικής κυριότητας, κοινοκτημοσύνης και σημαίνει ότι η δεδομένη ιδιοκτησία ανήκει σε κάποιο μικρό ή μεγάλο σύνολο ατόμων. Ο βαθμός κοινωνικοποίησης, στην περίπτωση αυτή, εξαρτάται από το μέγεθος αυτού του συνόλου. Αν λ.χ. κάποια επιχείρηση βρίσκεται στην ιδιοκτησία του κράτους, αυτό σημαίνει ότι η επιχείρηση αυτή ανήκει στο κοινωνικό σύνολο, αφού το κράτος αντιπροσωπεύει και εξυπηρετεί αυτό το κοινωνικό σύνολο. Συνεπώς, η επιχείρηση αυτή είναι κοινωνικοποιημένη (με την έννοια της κοινοκτημοσύνης) και η εκάστοτε κυβέρνηση προσωρινός διαχειριστής της. Είναι, λοιπόν, σφάλμα, σ' αυτή την περίπτωση, από εννοιολογικής πλευράς, να γίνεται διαχωρισμός μεταξύ κρατικής και κοινωνικής ιδιοκτησίας. Οι δύο αυτές έννοιες είναι, στην προκειμένη περίπτωση, απόλυτα ταυτόσημες.

Αντίθετα, ουσιαστική διάκριση υπάρχει και πρέπει να γίνεται μεταξύ κοινωνικοποίησης της διεύθυνσης και ελέγχου της παραγωγής και κατανομής του προϊόντος — που στην πορεία προς τον σοσιαλισμό, και κάτω από ορισμένους όρους, αποτελεί μεταβατικό μέτρο προς τη σοσιαλοποίηση της ιδιοκτησίας — και την κοινωνικοποίηση της ιδιοκτησίας, με την έννοια της κοινοκτημοσύνης.

Η διάκριση μεταξύ κοινωνικοποίησης και εθνικοποίησης έγινε αρχικά από τον Λένιν το 1918, τον πρώτο χρόνο της επανάστασης, στο άρθρο του για τις «Αριστερές παιδαριωδείς και το μικροαστισμό», και αποτέλεσε απάντηση στα συνθήματα των «αριστερών κομμουνιστών» που απαιτούσαν από το κράτος να προχωρήσει σε «αποφασιστική» κοινωνικοποίηση, με την έννοια της καθολικής εθνικοποίησης όλης της ιδιοκτησίας, τον παραμερισμό από τις διευθυντικές θέσεις των αστών, ειδικών και τεχνικών, και την υπαγωγή των επιχειρήσεων στη δικαιοδοσία των εργατικών συμβουλίων.

Αντιδρώντας σ' αυτή την ανεύθυνη συνθηματολογία, όπως τη χαρακτήριζε ο Λένιν, υπέδειχνε πως τόσο η επέκταση της κοινωνικοποίησης (με την έννοια των δημεύσεων και εθνικοποιήσεων) όσο και η καθολικοποίηση της κοινωνικοποίησης (με την έννοια της αποπομπής των έμπειρων αστών τεχνικών στελεχών και την αντικατάστασή τους με άπειρους εκπροσώπους των εργαζομένων) θα έχει επιζήμιες επιπτώσεις στην εξέλιξη των οικονομικών μονάδων. «Μπορούμε εύκολα να δημεύσουμε έχοντας μόνο αποφασιστικότητα και καθόλου γνώσεις σχετικές με την ορθή διαχείριση, αποτελεσματική διεύθυνση και κατανομή, να προβαίνουμε όμως σε κοινωνικοποιήσεις (με την έννοια της ανάληψης της διεύθυνσης και διαχείρισης—Ε.Κ.), χωρίς αυτές τις γνώσεις είναι ανεπίτρεπτο»². «Εμείς περισσότερο εθνικοποιήσαμε, δημεύσαμε, σπάσαμε και καταστρέψαμε από όσα προφτάσαμε να καταμετρήσουμε»³.

Κάνοντας διάκριση μεταξύ κοινωνικοποίησης της ιδιοκτησίας, με την έννοια της κοινοκτημοσύνης, και κοινωνικοποίησης της διεύθυνσης, με την έννοια της ενεργού συμμετοχής των εργαζομένων στη διαχείριση και έλεγχο της δραστηριότητας των επιχειρήσεων, με σκοπό την άντληση γνώσεων και απόκτηση χρήσιμης εμπειρίας, ο Λένιν τόνιζε: «Αυτό ακριβώς είναι το γνώρισμα που διακρίνει την κοινωνικοποίηση από τη δήμευση»⁴.

Σήμερα, όπως έχει καθιερωθεί στη σοσιαλιστική ορολογία, στους όρους «εθνικοποίηση» και «κοινωνικοποίηση» δίνονται οι ακόλουθες ερμηνείες. **Ε θ ν ι κ ο π ο ί η σ η** σημαίνει: απαλλοτρίωση των καπιταλιστών από τα μέσα παραγωγής και η ακόλουθη μετατροπή τους σε παλλαϊκή ιδιοκτησία. Αντικατάσταση της πολλαπλής ιδιοκτησίας με ένα μοναδικό φορέα ιδιοκτησίας, το λαό, εκπρόσωπος του οποίου είναι το λαϊκό κράτος. **Κ ο ι ν ω ν ι κ ο π ο ί η σ η** σημαίνει: την ενεργό συμμετοχή των εργαζομένων στη λήψη αποφάσεων, σχετικά με τους στόχους, την οργάνωση και διεύθυνση της παραγωγής από τη μια μεριά, και την ανάληψη ευθύνης και υποχρεώσεων για την πιστή εφαρμογή αυτών των αποφάσεων από την άλλη. Βασικός στόχος και επιδίωξη αυτής της κοινωνικοποιημένης δραστηριότητας είναι:

2. Β. Ι. Λένιν, 'Απαντα, τόμ. 36, σ. 294 (ρωσική έκδοση).

3. Στο ίδιο.

4. Στο ίδιο.

Α) Η ορθολογική οργάνωση της οικονομίας με γνώμονα το γενικό κοινωνικό συμφέρον.

Β) Η διαμόρφωση καινούργιων, ποιοτικά, σχέσεων μεταξύ των μελών της κοινωνίας και η καλλιέργεια πνεύματος συλλογικότητας, κοινωνικής συνείδησης και κοινωνικής ευθύνης.

Γ) Ο έλεγχος από την πλευρά των εργαζομένων για την ορθή υλοποίηση των αποφάσεων που αφορούν την παραγωγή και κατανομή των παραγομένων αγαθών και υπηρεσιών.

Δ) Η απόκτηση πείρας και χρήσιμων γνώσεων για την κατάρτιση και ανάδειξη έμπειρων διευθυντικών στελεχών από τις τάξεις των εργαζομένων.

Εξυπακούεται ότι οι κοινωνικοποιημένες μονάδες, ιδιαίτερα σε συνθήκες μικτής οικονομίας, απολαμβάνουν πλήρους ελευθερίας κινήσεων στα ζητήματα που αφορούν τις παραγωγικές τους δραστηριότητες και ο ρόλος του κράτους περιορίζεται στην καθαρή εποπτεία. Η πιστή εφαρμογή του θεσμού των κοινωνικοποιήσεων, ιδιαίτερα στο στάδιο μετάβασης προς το σοσιαλισμό, δεν συμβιβάζεται με τις άμεσες είτε έμμεσες παρεμβάσεις του κράτους στη δραστηριότητα και αρμοδιότητες των επιχειρήσεων χωρίς προηγούμενη συνεργασία και διαβουλεύσεις με τα εποπτικά συμβούλια και τα διευθυντικά όργανα (όπως συνέβη πρόσφατα με τις αποφάσεις της κυβέρνησης για αυξήσεις, τιμολογιακές μεταβολές κτλ., χωρίς προηγούμενη συνεργασία με τις ΑΣΚΕ) (= Αντιπροσωπευτικές Συνελεύσεις Κοινωνικού Ελέγχου), ούτε επίσης και με την κατάχρηση των δικαιοδοσιών των εργατικών συμβουλίων, με την ανάληψη δραστηριοτήτων και την προώθηση αιτημάτων που υπαγορεύονται από στενά συντεχνιακά συμφέροντα, όταν αυτά αντιστρατεύονται τη γενική οικονομική πολιτική και έρχονται σε αντίθεση με το γενικό κοινωνικό όφελος. Στην πρώτη περίπτωση ο ρόλος των εργατικών συμβουλίων εκμηδενίζεται, στη δεύτερη ο θεσμός εκφυλλίζεται.

Σοσιαλιστικού τύπου κοινωνικοποίηση της παραγωγικής διαδικασίας, με τη μορφή του εργατικού ελέγχου στην παραγωγή και κατανομή του προϊόντος, μπορεί, κατά τον Λένιν, να λάβει χώρα και σε επιχειρήσεις που ανήκουν σε ιδιώτες. Ο εργατικός αυτός έλεγχος κάτω από το καθεστώς μιας κυβέρνησης που έχει χαράξει το πέρασμα στο σοσιαλισμό και που για διάφορους οικονομικούς και πολιτικούς λόγους η εθνικοποίηση κρίνεται ανέφικτη, αποτελεί, στην περίπτωση αυτή, μεταβατικό στάδιο προς την ολοκλήρωση της σοσιαλιστικής κοινωνίας.

Η μορφή αυτή της εργατικής συμμετοχής στις αποφάσεις και έλεγχο της δραστηριότητας των ιδιωτικών επιχειρήσεων, υπό το σημερινό καθεστώς, θα μπορούσε να εφαρμοστεί, με την αρωγή και συμπαράσταση του κράτους, και στην Ελλάδα. Κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις θα μπορούσε να ικανοποιηθεί και το αίτημα των βιομηχάνων για συνδυασμό των αμοιβών με την

εξέλιξη της οικονομικής αποτελεσματικότητας των επιχειρήσεων, αφού η βελτίωση της απόδοσης θα απέβαινε προς όφελος όλων, και όχι μόνο του επιχειρηματία.

Μια άλλη μορφή, περιορισμένου χαρακτήρα, κοινωνικοποίησης της παραγωγής και ιδιοκτησίας αποτελούν οι διάφοροι αγροτικοί συνεταιρισμοί. Η διαφορά μεταξύ κρατικής ιδιοκτησίας και συνεταιριστικής συνίσταται στο ότι ενώ στην κρατική ιδιοκτησία κοινωνικοποιούνται τα μέσα παραγωγής, η ίδια η εργασία καθώς και το αποτέλεσμα της εργασίας, στη συνεταιριστική, κοινωνικοποιείται η εργασία, το προϊόν της και μόνο η χρήση των μέσων παραγωγής (γη, μηχανήματα, εγκαταστάσεις), ενώ η ιδιοκτησία τους παραμένει ιδιωτική.

Όσο μεγαλύτερο μέρος των μέσων παραγωγής ανήκουν στο κράτος και παραχωρούνται στο συνεταιρισμό για χρήση, τόσο μεγαλύτερη είναι η έκταση του παλλαϊκού χαρακτήρα κοινωνικοποίησης της ιδιοκτησίας. Καθώς, και όσο μεγαλύτερος αριθμός παραγωγών συμμετέχει στο συνεταιρισμό, τόσο ευρύτερο είναι το φάσμα της συνεταιριστικής κοινωνικοποίησης.

Στις σοσιαλιστικές χώρες που η κοινωνικοποιημένη ιδιοκτησία συνυπάρχει και στις δυο μορφές, στην κρατική, παλλαϊκή και στην κρατικοσυνεταιριστική, έχει καταρτιστεί ολόκληρο σύστημα στατιστικών δεικτών που εκφράζουν το βαθμό της κοινωνικοποίησης σε διάφορες διαστάσεις και χρησιμοποιούνται ανάλογα με το αντικείμενο της έρευνας.

Για παράδειγμα, ανάλογα με το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα επιλέγεται και ο αντίστοιχος από τους παρακάτω δείκτες που εκφράζουν το βαθμό κοινωνικοποίησης των παραγωγικών μονάδων, του προϊόντος και της εργασίας.

$$\frac{\Sigma \kappa \mu}{M}, \quad \frac{\Sigma \rho \kappa \mu}{Q}, \quad \frac{\Sigma \lambda \kappa \mu}{L},$$

Όπου,	$\kappa \mu$	= κοινωνικοποιημένες μονάδες
	M	= γενικό σύνολο μονάδων
	$\rho \kappa \mu$	= προϊόν κοινωνικοποιημένων μονάδων
	Q	= συνολικό προϊόν (ορισμένου κλάδου ή της εθνικής οικονομίας)
	$\lambda \kappa \mu$	= σύνολο εργαζομένων στις κοινωνικοποιημένες μονάδες
	L	= γενικό σύνολο εργαζομένων.

3. ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ

Τι προσφέρει η κοινωνικοποιημένη ιδιοκτησία στο κοινωνικό σύνολο,

σε αντίθεση από την ατομική και ποια είναι τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα από την καθιέρωσή της;

Τα πλεονεκτήματα της κοινωνικής ιδιοκτησίας απέναντι στην ατομική μπορούν να συνοψιστούν στα παρακάτω.

1. Η κοινωνική ιδιοκτησία καθιστά ισότιμους στην κοινωνία όλους τους πολίτες και προσφέρει ίσες δυνατότητες εξέλιξης σε όλα τα μέλη της. Η υλική και ηθική θέση του ατόμου στην κοινωνία δεν προσδιορίζεται από το μέγεθος των ατομικών περιουσιακών του στοιχείων (αφού ατομική ιδιοκτησία δεν υπάρχει), αλλά από το βαθμό της παραγωγικής και κοινωνικής του προσφοράς. Αντίθετα, η ατομική ιδιοκτησία εξασφαλίζει το δικαίωμα σε μια χούφτα ανθρώπων να μονοπωλούν τα μέσα παραγωγής, τα προϊόντα της εργασίας και κατ' επέκταση την ίδια τη ζωή των ανθρώπων. Είναι, συνεπώς, ευνόητο ότι η κατάργηση κάθε μορφής εκμετάλλευσης συνυφάνεται με την ολοκληρωτική κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας.

2. Εξασφαλίζει το συγκεκριμένο κάθε φορά μίνιμουμ διαβίωσης (εργασία και εισόδημα) στον κάθε πολίτη, ανεξάρτητα από φύλο, ηλικία, ράτσα και θρήσκευμα, και απαλλάσσει το άτομο από το άγχος της αβεβαιότητας για το αύριο, την εκμετάλλευση, την οικονομική και κοινωνική καταπίεση που αποτελούν νομοτελειακές απόρροιες της ατομικής ιδιοκτησίας. Η κοινωνική ιδιοκτησία δημιουργεί τέτοιες παραγωγικές σχέσεις που εξασφαλίζουν σε όλους τους ανθρώπους, παράλληλα με την κάλυψη των υλικών τους αναγκών, και την ολόπλευρη ανάπτυξη των πνευματικών τους ικανοτήτων, των ταλέντων και του αισθησιακού τους κόσμου. Απόλυτη και πραγματική, νομική, οικονομική και ψυχική ελευθερία αποκτά το άτομο μόνο μέσα στο καθεστώς της κοινωνικής ιδιοκτησίας.

Αντίθετα, οι τόσο πολύ διαφημιζόμενες νομικές ελευθερίες στο καθεστώς της ατομικής ιδιοκτησίας (οι εργάτες και οι κεφαλαιοκράτες μπορούν ελεύθερα να διαθέσουν το εμπόρευσμά τους — οι πρώτοι την εργατική τους δύναμη, οι δεύτεροι τα μέσα παραγωγής), δεν αποτελούν εγγύηση για όλα τα μέλη της κοινωνίας, γιατί η τυπική ελευθερία αναιρείται από τον οικονομικό εξαναγκασμό ο οποίος επιβάλλεται από την άρχουσα τάξη στους εργαζόμενους παρά τη θέληση και διάθεσή τους. Η προβλεπόμενη από το νόμο κοινωνική ισότητα και ελευθερία ανατρέπεται από την κραυγαλέα διάκριση και ανελευθερία που επιβάλλει η περιουσιακή ανισότητα. Πέρα απ' αυτό, η τάση για συνεχή απόκτηση υλικών αντικειμένων — εμπορευμάτων —, η φετιχιστική ροπή προς τα εμπορεύματα, που καλλιεργεί και αναπτύσσει η καπιταλιστική κοινωνία, αφαιρεί από τον άνθρωπο τον πλούτο του ψυχικού του κόσμου και των συγκινησιακών του αισθήσεων, κενώνει βαθμιαία το περιεχόμενο του ανθρώπου, αποσπά, διαχωρίζει και απομονώνει ψυχικά και αισθησιακά τους ανθρώπους.

3. Τέλος, η κοινωνική ιδιοκτησία αποτελεί αποφασιστικό παράγοντα

και θεμελιακή προϋπόθεση για την κατοχύρωση και εδραίωση της ειρήνης στον κόσμο. Σήμερα είναι γνωστό και στον πιο αφελή κάτοικο του πλανήτη μας ότι τα αίτια κάθε πολεμικής σύγκρουσης, κάθε ένοπλης αναμέτρησης, πηγάζουν από τα αντίθετα συμφέροντα των συγκρουόμενων πλευρών που σε τελική ανάλυση εκφράζουν τα οικονομικά συμφέροντα μιας χούφτας μεγιστάνων του πλούτου. Η σύνδεση των δεινών της ανθρωπότητας με την ύπαρξη της καπιταλιστικής ατομικής ιδιοκτησίας και τη δράση του κεφαλαίου δεν αποτελεί έμπνευση των θεωρητικών του μαρξισμού ούτε και επινόηση διαφόρων ριζοσπαστών επαναστατών, αλλά εκφράζει μια αντικειμενική αλήθεια που απορρέει από τη βαθειά μελέτη των νομοτελειών του καπιταλιστικού συστήματος, αλήθεια που έχει διαπιστωθεί από πολλούς επιφανείς επιστήμονες και στοχαστές τόσο πριν από τον Μαρξ όσο και μετά τον Μαρξ.

Ο άγγλος συγγραφέας και δημόσιος άνδρας του περασμένου αιώνα Τζων Ντάνιγκι, χαρακτηρίζοντας την εγκληματική φύση του κεφαλαίου και συνδυάζοντάς την με την ακόρεστη δίψα για κέρδος, έγραφε στο «Quarterly Reviewer» πριν από 140 χρόνια περίπου: «Το κεφάλαιο είναι από τη φύση του δειλό και φοβάται την έλλειψη κέρδους, ή το πολύ μικρό κέρδος όπως η φύση φοβάται το κενό. Εξασφαλίστε του όμως 10% κέρδος και το κεφάλαιο επενδύεται οπουδήποτε, με 20% αποκτά ζωηρή κινητικότητα, με 50% είναι έτοιμο να σπάσει το κεφάλι του, με 100% ποδοπατά όλους τους ανθρώπινους νόμους και με 300% δεν υπάρχει έγκλημα που δεν διστάζει να διαπράξει έστω και αν απειλείται με κρεμάλα»⁵.

Ο γάλλος οικονομολόγος και κοινωνιολόγος του περασμένου αιώνα Πιέρ Προυντόν καλώντας τους λαούς να καταργήσουν τη μεγάλη ατομική ιδιοκτησία την οποία θεωρούσε ως τον κύριο φορέα των δεινών της ανθρώπινης κοινωνίας, έγραφε: «Συντρίψτε την ιδιοκτησία... μόνο με αυτή την αλλαγή αρχής θ' αλλάξετε ριζικά τους νόμους, την κυβέρνηση, την οικονομία και όλους τους θεσμούς. Συντρίψτε το κακό πάνω στη γη»⁶.

Ένας από τους επιφανέστερους εκπροσώπους του επιστημονικού κόσμου της εποχής μας, ο παγκοσμίου φήμης φυσικός - νομπελίστας Άλμπερτ Αϊνστάιν, χαρακτήρισε με τα ακόλουθα λόγια τη θέση των ανθρώπων στην καπιταλιστική κοινωνία, όπως αυτή διαμορφώνεται μέσα στο καθεστώς της ατομικής ιδιοκτησίας: «Ο αδυσώπητος ανταγωνισμός οδηγεί σε τεράστια σπατάλη εργατικής δύναμης και παραμορφώνει την προσωπικότητα του ατόμου... Αυτή την παραμόρφωση της προσωπικότητας εγώ τη θεωρώ σαν το χειρότερο κακό του καπιταλισμού. Από το κακό αυτό πλήττεται όλο το εκπαιδευτικό μας σύστημα. Είμαι απόλυτα πεπεισμένος ότι υπάρχει μόνο ένας δρόμος για την

5. Κ. Μαρξ και Φ. Ένγκελς, 'Απαντα, τόμ. 4, σ. 331-332 (ρωσική έκδοση).

6. Στο ίδιο, τόμ. 1, σ. 770 (ρωσική έκδοση).

εξάλειψη αυτών των δεινών... η εγκαθίδρυση σοσιαλιστικής οικονομίας... σ' αυτή την οικονομία τα μέσα παραγωγής αποτελούν ιδιοκτησία της κοινωνίας και χρησιμοποιούνται με βάση το πρόγραμμα»⁷.

Την υπεροχή και τα πλεονεκτήματα της κοινωνικής ιδιοκτησίας απέναντι στην ατομική, σε ορισμένους τομείς, αναγνωρίζει και ο επιφανής αμερικανός οικονομολόγος Τζων Γκαλμπραϊθ που δήλωνε πρόσφατα σε συνέντευξή του στο συνεργάτη του περιοδικού «Νουβέλ Ομπζερβατέρ» ότι «Η εξέλιξη της επιστήμης και της παιδείας δεν μπορεί να γίνει από τον ιδιωτικό τομέα»⁸.

Όπως διαπιστώνεται, από όσα αναφέρθηκαν στα προηγούμενα, θεωρητικά, οι απόψεις και αντιλήψεις σχετικά με την υπεροχή της κοινωνικοποιημένης οικονομίας απέναντι στην ιδιωτική και το ρόλο της κοινωνικής ιδιοκτησίας στην εξάλειψη της εισοδηματικής ανισότητας, στην αποκατάσταση της κοινωνικής δικαιοσύνης και στην επίτευξη γενικής ευημερίας είναι δύσκολο να αμφισβητηθούν.

Κατά παράδοξο όμως τρόπο η πρακτική εφαρμογή του θεσμού αυτού στις χώρες της Δύσης, όπως απέδειξαν οι μέχρι σήμερα εμπειρίες, δεν επιβεβαίωσε τις θεωρητικές προβλέψεις και οι προσδοκίες των υποστηρικτών του διαψεύστηκαν.

Σε όλες τις χώρες της Δύσης, οπουδήποτε και αν θεσμοποιήθηκαν οι κοινωνικοποιήσεις, οι δημόσιες επιχειρήσεις κατέστησαν προβληματικές και διόγκωσαν αφόρητα το παθητικό του κρατικού προϋπολογισμού. Σε πολλές χώρες οι αποφάσεις περί κοινωνικοποιήσεων επανεξετάστηκαν, ανακαλέστηκαν και ένα μέρος των κρατικοποιημένων επιχειρήσεων ξαναπέρασε στα ιδιωτικά χέρια ή μετατράπηκαν σε μικτές εταιρίες—κράτους και ιδιωτών. Περιπτώσεις επαναϊδιωτικοποίησης δημόσιων επιχειρήσεων απαντούνται σε όλες σχεδόν τις δυτικές χώρες (Αγγλία, Γαλλία, Πορτογαλία και άλλες).

Η Βρετανία, για παράδειγμα, μόνο στην περίοδο 1979-1985 μεταβίβασε στον ιδιωτικό τομέα μεγάλο αριθμό κρατικών επιχειρήσεων (μεταξύ των οποίων την British Aerospace, την Cable και Wireless, την Enterprise Oil, την Britoil, την Jaguar, την British Telecom). Στην Ιαπωνία πολλά κρατικά μεγάλα παραγωγικά μονοπώλια και επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας (όπως του ηλεκτρισμού, γκαζιού, χάλυβα, άνθρακα, τηλεπικοινωνιών και καπνοβιομηχανίας) είτε έχουν αποκρατικοποιηθεί και μεταβιβάστηκαν στον ιδιωτικό τομέα, είτε βρίσκονται στο στάδιο μεταβίβασης. Στη Γαλλία η κυβέρνηση Σιράκ ανακάλεσε πολλές αποφάσεις της κυβέρνησης Μιττεράν και άρχισε τη διαδικασία μεταβίβασης στον ιδιωτικό τομέα πλήθους δημοσίων επιχειρήσεων. Η Βραζιλία και το Μεξικό προτίθενται να διαθέσουν στον ιδιωτικό τομέα εκα-

7. Εφημερίδα *Πράβδα* 13.3.1983.

8. Εφημερίδα *Ριζοσπάστης* 29.3.1987.

τοντάδα κρατικών επιχειρήσεων. Τα ίδια φαινόμενα παρατηρούνται στην Πορτογαλία και Ισπανία των σοσιαλιστών Σουάρες και Γκονζάλες⁹.

Στην Ελλάδα οι κοινωνικοποιημένες μονάδες λειτουργούν ανελλιπώς με παθητικό, το μέγεθος του οποίου από χρόνο σε χρόνο διογκώνεται. Τα διαχειριστικά ελλείμματα 20 δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών έφθασαν το 1986 στο αστρονομικό ποσό των 167.735 εκατομμυρίων δρχ., παρά τις συνεχείς αυξήσεις των τιμών των παρεχομένων υπηρεσιών και τους ιδιαίτερα ευνοϊκούς διεθνείς όρους (κάθετη πτώση της τιμής του πετρελαίου και του δολλαρίου)¹⁰.

Σήμερα η κυβέρνηση υπαναχωρεί και μελετά την αποκρατικοποίηση ορισμένων κρατικών μονάδων.

Εύλογα προβάλλει το ερώτημα, γιατί μια γενικά σωστή, σύμφωνα με τα παραπάνω, και υιοθετημένη από την πλειοψηφία των ανθρώπων θεωρία, παρά τα αδιαμφισβήτητα θεωρητικά πλεονεκτήματά της δεν δικαιώνεται εφαρμοζόμενη στην πράξη; Πού οφείλεται η ανεπιτυχής πρακτική της υλοποίησης; Σε θεωρητικά κενά και παραλήψεις, σε υποκειμενικά σφάλματα και αυθαιρεσίες ή στην ανεπάρκεια των κατάλληλων προϋποθέσεων και συνθηκών;

Ο θεσμός της κοινωνικής ιδιοκτησίας, κρινόμενος από τη σκοπιά του κοινωνικού συμφέροντος, είναι όχι μόνο απόλυτα σωστός θεωρητικά και υλοποιήσιμος πρακτικά, αλλά αποτελεί και το καταληκτικό, νομοτελειακά, σημείο της εξελικτικής πορείας της ανθρώπινης κοινωνίας, τον τελικό της προορισμό. Γι' αυτό και πρέπει να αποτελεί το στρατηγικό στόχο της πολιτικής κάθε προοδευτικού κόμματος, κινήματος και πολιτικής παράταξης.

Όπως όμως κάθε φυσικό φαινόμενο ή αντικείμενο ευδοκίμει και αναπτύσσεται μόνο στο κατάλληλα διαμορφωμένο περιβάλλον και αφού εξασφαλιστούν οι απαραίτητοι γι' αυτό όροι και συνθήκες, έτσι και κάθε οικονομικό και κοινωνικό μέτρο αποφέρει τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα μόνο όταν δημιουργούνται οι απαραίτητες προϋποθέσεις, οι κατάλληλοι όροι και συνθήκες που εξασφαλίζουν την ελεύθερη, συνεπή και αποτελεσματική εφαρμογή του.

Στην έλλειψη αυτών ακριβώς των προϋποθέσεων οφείλεται και η καθολική αποτυχία του θεσμού των κοινωνικοποιήσεων στις χώρες της Δύσης, καθώς και η μείωση της αποδοτικότητας στις χώρες της Ανατολής (σοσιαλιστικές).

Ποιες είναι αυτές οι προϋποθέσεις; Η ιστορική πείρα έχει αποδείξει ότι

9. Περιοδικό *Informasion*, Μάιος 1986, σ. 8.

10. Η οικονομία που προέκυψε από τις εισαγωγές καυσίμων, ως συνέπεια της μείωσης της τιμής του πετρελαίου το 1986 μόνο, ανήλθε στα 1.178 εκατομμύρια δολάρια. Αν δε ληφθεί υπόψη και η πτώση της τιμής του δολλαρίου κατά 15% περίπου (1985-155 δρχ., 1986-133 δρχ.), τότε το όφελος που προέκυψε μόνο από τους δύο αυτούς εξωγενείς παράγοντες είναι ιδιαίτερα σημαντικό.

η αποτελεσματική εφαρμογή του θεσμού της κοινωνικής ιδιοκτησίας προϋποθέτει υψηλό βαθμό κοινωνικής ωριμότητας του πληθυσμού, υψωμένη στο έπακρο κοινωνική συνείδηση και βαθύ αίσθημα συλλογικής ευθύνης. Μόνο όταν η ποιοτική διαμόρφωση του κοινωνικού χαρακτήρα του ατόμου μετατρέψει σε συνείδηση το αδιαχώρητο μεταξύ «ατομικού» και «κοινωνικού» συμφέροντος, όταν το άτομο πάψει, συνειδητά, να θέτει πλησιέστερα το «δικό του» από το «δικό μας», και όταν ο κάθε πολίτης προσφέρει στην κοινωνία οικειοθελώς και αφιλόκερδα το μέγιστο των προσωπικών του ικανοτήτων και αποδόσεων, ανεξάρτητα αν αυτές υπερέχουν από τις αντίστοιχες των συμπολιτών του (που λόγω φυσικής ή διανοητικής ανισότητας υστερούν), εκλαϊκεύει και μεταδίνει αφιλοκερδώς την πείρα και τις γνώσεις του, τότε μόνο θα αποδειχθεί η καταφανής υπεροχή της κοινωνικής ιδιοκτησίας απέναντι στην ιδιωτική.

Η έλευση όμως της κοινωνικής ωριμότητας δεν πραγματοποιείται με άλματα από τη μια στιγμή στην άλλη, ταυτόχρονα με τη διά νόμου μετατροπή της ατομικής ιδιοκτησίας σε κοινωνική, αλλά προετοιμάζεται βαθμιαία, αργά με τη σταδιακή διαμόρφωση των κατάλληλων κοινωνικών και υλικών συνθηκών κάτω από τη διαρκή επίδραση των συνεχώς αναπτυσσομένων παραγωγικών δυνάμεων της κοινωνίας.

Στην περίπτωση που οι παραπάνω υλικές προϋποθέσεις και κοινωνικοψυχολογικοί παράγοντες (κοινωνική συνείδηση, συλλογικό πνεύμα κτλ.) δεν υπάρχουν, ως εναλλακτική, προσωρινή λύση, και εφόσον οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες επιβάλλουν την εθνικοποίηση, κρίνεται αναγκαία η εγκαθίδρυση κάποιας μορφής οικονομικού και νομικού εξαναγκασμού που θα επιβάλλει την εργασιακή πειθαρχία και θα ανταμείβει αντίστοιχα προς την ποσοτική και ποιοτική απόδοση κάθε εργαζομένου¹¹. Στο στάδιο αυτό σημαντικό ρόλο διαδραματίζει το προσωπικό παράδειγμα των ιδεολόγων σοσιαλιστών, η ενθουσιώδης συμπεριφορά των οποίων προβάλλεται ως υπόδειγμα προς μίμηση από τα άλλα μέλη της κοινωνίας.

Πρέπει όμως να σημειωθεί ότι η αποτελεσματικότητα των εξαναγκαστικών μέτρων καθώς και του επαναστατικού ενθουσιασμού είναι πρόσκαιρη και παροδική. Με την πάροδο του χρόνου και κάτω από τη διαρκή πίεση των υλικών αναγκών οι άνθρωποι πάντα βρίσκουν τρόπους παράκαμψης ή ακόμα και καταστρατήγησης των νόμων και ηθικών αρχών. Η υλιστική αρχή ότι «οι υλικές συνθήκες ζωής καθορίζουν τη συνείδηση» εκδηλώνεται σε όλο της το μεγαλείο. Ο ενθουσιασμός βαθμιαία εξανεμίζεται, η διαμορφωμένη στη διάρκεια της ταξικής πάλης κοινωνική συνείδηση αμβλύνεται και υποχωρεί παραχω-

11. Παρόμοια μέτρα εφαρμόστηκαν στις σοσιαλιστικές χώρες μετά την εθνικοποίηση των μέσων παραγωγής από τη λαϊκή εξουσία εξισορροπώντας έτσι την κοινωνική ανωριμότητα, εκεί που αυτή χάλαινε, με τον οικονομικό και νομικό εξαναγκασμό.

ρώντας τη θέση της στην αδιαφορία, τον ατομικισμό, στην κερδοσκοπία και τις καταχρήσεις, αυτοκαλλιεργούνται και αναπτύσσονται τάσεις για παράνομη και αδικαιολόγητη απόσπαση όσο το δυνατόν μεγαλύτερου κομματιού από την περιορισμένη κοινωνική πίττα.

Στην Ελλάδα, δυστυχώς, όπως και στις άλλες χώρες της Δύσης, η πρώτη προϋπόθεση (υλικές και ηθικοψυχολογικές συνθήκες) δεν υπάρχει, ενώ η δημιουργία της δεύτερης (εξαναγκαστικά μέτρα), στις υπάρχουσες συνθήκες, είναι αδύνατη. Στη χώρα μας, όπως αυτό διαπιστώνεται κάθε μέρα, η κοινωνική συνείδηση, η συλλογική ευθύνη και το κοινωνικό χρέος βρίσκονται ακόμα σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Κάθε κοινωνική τάξη, κάθε κόμμα, κάθε επαγγελματικός κλάδος και κάθε άτομο διαπνέονται από ένα απύθμενο εγωισμό και ατομικισμό. Κάθε μονάδα επιδιώκει να εξασφαλίσει το μέγιστο γι' αυτήν όφελος και υπερασπίζεται με σθένος τα στενά της συμφέροντα αδιαφορώντας τελείως για τις επιζήμιες επιπτώσεις που μπορούν να επιφέρουν στο κοινωνικό σύνολο οι δραστηριότητές της και η τυχόν ικανοποίηση των ενίοτε παράλογων απαιτήσεών της. Στην κοινωνία μας το συμφέρον που έχει ο ένας από την κοινωνία βρίσκεται σε αντίθετη σχέση με το συμφέρον που έχει η κοινωνία από αυτόν.

Και όσον αφορά το κεφάλαιο, η συμπεριφορά του και εξηγήσιμη είναι και κατανοητή, γιατί απορρέει από την ίδια τη ληστρική του φύση. Κάθε κεφαλαιοκράτης, ανεξάρτητα από το μέγεθος της επιχείρησης και την έκταση των δραστηριοτήτων του, από το μεγαλύτερο βιομήχανο μέχρι το μικρότερο βιοτέχνη, είναι το ίδιο ανάλγητοι και στυγνοί εκμεταλλευτές των εργαζομένων. Όλοι τους επιδιώκουν, με κάθε μέσο, την εξασφάλιση του ατομικού τους συμφέροντος αδιαφορώντας τελείως για το κοινωνικό. Οι έννοιες του συνδυασμού του προσωπικού κέρδους με το κοινωνικό όφελος, της προσωπικής ευημερίας με την κοινωνική πρόοδο και τη βελτίωση του γενικότερου επιπέδου του πληθυσμού είναι πράγματα άγνωστα και ανεπίδεκτα για τους κεφαλαιοκράτες.

Στην επίδειξη αντικοινωνικής συμπεριφοράς και υπεράσπισης στενών συντεχνιακών συμφερόντων δεν υστερούν και ορισμένες ομάδες εργαζομένων που από τη φύση της εργασίας και τη θέση τους στην οικονομική διάρθρωση έχουν τη δυνατότητα της δυναμικής προώθησης των αιτημάτων τους.

Αν εξετάσουμε τη συμπεριφορά των εργαζομένων στη χώρα μας, θα διαπιστώσουμε ότι εκείνοι που απεργούν τακτικότερα και προβάλλουν αυξημένες απαιτήσεις, και ορισμένες φορές παράλογα αιτήματα, είναι οι εργαζόμενοι σε νευραλγικούς τομείς του δημοσίου με τις υψηλότερες μισθολογικές κλίμακες, αυξημένες παροχές και σταθερά εξασφαλισμένη εργασία (εναέριες και επίγειες συγκοινωνίες, οργανισμοί και επιχειρήσεις κοινής ωφέλειας, τραπεζικοί κλπ.), όπως και ορισμένα κλειστά επαγγέλματα (ταξιδιτζήδες, αρτοποιοί κλπ.). Κατοχυρωμένοι πίσω από το θεσμό της μονιμότητας, έχοντας κάποια οικονομική

ευχέρεια και καλυπτόμενοι κάτω από το μανδύα της δημοκρατίας (την έννοια της οποίας πολλές φορές παρεξηγούν) καταχρώνται ορισμένες φορές του όπλου της απεργίας προβάλλοντας αιτήματα, η ικανοποίηση των οποίων, με αμετάβλητες τις πολιτικοοικονομικές και κοινωνικές συνθήκες, θα τους έθετε σε ακόμα πλεονεκτικότερη συγκριτικά θέση από τους άλλους εργαζόμενους. Οι απεργιακές αυτές κινητοποιήσεις θα μπορούσαν να δικαιολογηθούν αν οι απεργούντες αποτελούσαν κάποια ομοιόμορφη πολιτική ομάδα με κοινά ταξικά και κοινωνικά συμφέροντα που οι ενέργειές της αποβλέπουν σε συγκεκριμένο πολιτικοκοινωνικό στόχο. Ο συλλογικός όμως αυτός αγώνας, που χαρακτηρίζεται για το πείσμα και τη μαζικότητά του, δεν αποσκοπεί στον κοινωνικό μετασχηματισμό (αφού οι απεργούντες ανήκουν σε όλα τα πολιτικά κόμματα και παρατάξεις) που θα εξασφαλίζει σε όλους ίσες ευκαιρίες και απολαυές, αλλά αποβλέπει στη μισθολογική βελτίωση και την απόσπαση πρόσθετων παροχών και ευεργετημάτων, το κόστος των οποίων, σε τελική ανάλυση, μεταβιβάζεται πάντα, μέσω του φορολογικού συστήματος και των τιμών, στους ώμους των άλλων εργαζομένων, χωρίς να βλέπει καθόλου τα συμφέροντα του κεφαλαίου. Αντίθετα, οι συνεχείς μισθολογικές βελτιώσεις σε ορισμένους κλάδους χρησιμοποιούνται ως προκάλυμμα για την αύξηση των τιμών, επιταχύνουν τη συσσώρευση του πλούτου στα χέρια της κεφαλαιοκρατίας και οδηγούν στην ένταση της εισοδηματικής ανισότητας και στην επιδείνωση της οικονομικής κατάστασης των ευρύτερων στρωμάτων του πληθυσμού. Η πάλη αυτή χαρακτηρίζεται από το οξύμωρο φαινόμενο, ο εργαζόμενος με τον αγώνα του να επιδιώκει από τη μια μεριά την αύξηση του ονομαστικού του μισθού και από την άλλη, με την ψήφο του, να ισχυροποιεί τα θεμέλια της οικονομικής του εξάρτησης και να διαιωνίζει το καθεστώς της κοινωνικής του καταπίεσης.

Η ορθότητα των παραπάνω συλλογισμών επιβεβαιώνεται καθημερινά από την αντικειμενική εξέλιξη. Σύμφωνα με την έκθεση του διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας που δημοσιεύθηκε στις 30.4.87, στα χρόνια 1984, 1985 και 1986 οι μέσες ετήσιες ονομαστικές αποδοχές (διαθέσιμο εισόδημα), στον αστικό τομέα της οικονομίας αυξήθηκαν αντίστοιχα κατά 23,1%, 20,8% και 13,8%¹². Ως συνέπεια όμως της αύξησης των τιμών (23% κατά μέσο όρο), της καρατόμησης της ΑΤΑ (που αν συνεχιστεί να επιβάλλεται μ' αυτό τον αδέξιο τρόπο, θα ισοπεδώσει τελικά τις αμοιβές ακαδημαϊκών και κλητήρων) και τις πρόσθετες φορολογικές επιβαρύνσεις, οι πραγματικές αποδοχές των εργαζομένων αυξήθηκαν μόνο κατά 3,1% το 1984, κατά 2% το 1985 για να καταλήξουν στην κατακόρυφη μείωση των πραγματικών εισοδημάτων κατά 8,9% το 1986. Στην επιδείνωση των εισοδημάτων των εργαζομένων συνέβαλε έμμεσα, στην περίοδο αυτή, και η μείωση της συναλλαγματικής αξίας της δραχμής.

12. Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδας, έτος 1986, σ. 71-73.

Η διολίσθηση της δραχμής έναντι 15 σκληρών νομισμάτων άλλων χωρών σημειώνοντας μια επίσης πτωτική τάση μείωσε την αξία του εθνικού μας νομίσματος κατά την περίοδο 1.1.1983 - 1.1.1987 κατά 49,3%. Αποτέλεσμα, παρά τη συνεχή απεργιακή πάλη για την ικανοποίηση σειράς αιτημάτων, οι πραγματικές αποδοχές των εργαζομένων να βρίσκονται σήμερα κάτω από τα επίπεδα του 1981.

Στην ίδια περίοδο, σύμφωνα πάντα με στοιχεία της ίδιας έκθεσης, «Το μερίδιο των προσόδων και της επιχειρηματικής δραστηριότητας των ιδιωτών στο εθνικό εισόδημα αυξήθηκε κατά 24,7% το 1984, κατά 23,3% το 1985 και κατά 24,8% το 1986. Δηλαδή, παρά τις συνεχείς εργατικές κινητοποιήσεις, το εισόδημα των εργαζομένων σταδιακά μειώνεται, τόσο σχετικά όσο και απόλυτα, ενώ τα κέρδη των καπιταλιστών μεγιστοποιούνται. Η αύξηση των επιχειρηματικών κερδών αυτή την περίοδο εξασφαλίζεται με δύο τρόπους. Με τη μείωση των εργατικών αμοιβών που εκφράζεται στη μείωση του κόστους εργασίας κατά μονάδα προϊόντος (1984-24,1%, 1985-18,7%, 1986-13,8%) και με τη μικρότερη αύξηση, σε σχέση με το προηγούμενο έτος, των τιμών των πρώτων υλών (19,6% το 1985 και 16,2% το 1986)¹³.

Όπως διαπιστώνεται από τα παραπάνω, ο αγώνας των απασχολούμενων στις δημόσιες επιχειρήσεις δεν στρέφεται εναντίον του πραγματικού εχθρού των μισθωτών — του κεφαλαίου —, αλλά κατευθύνεται εναντίον ολόκληρης της τάξης των μισθωτών, συμπεριλαμβανομένων μακροπρόθεσμα και των ίδιων των απεργών.

Ένα άλλο, σημαντικότατο επίσης, αρνητικό αποτέλεσμα της παθητικής λειτουργίας των δημοσίων επιχειρήσεων και οργανισμών συνίσταται στο ότι αυτή (η παθητική λειτουργία) καταφέρει και ηθικό πλήγμα κατά του θεσμού της κοινωνικής ιδιοκτησίας, αφού μετατρέπει τις δημόσιες επιχειρήσεις από φυτώρια καλλιέργειας χρηστής κοινωνικής συνείδησης σε κακοήθεις όγκους της ελληνικής οικονομίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν τόσο από τη θεωρητική ανάλυση όσο και από τις συγκεντρωμένες μέχρι τώρα πρακτικές εμπειρίες από την εφαρμογή του θεσμού των κοινωνικοποιήσεων σε διάφορες χώρες και ιδιαίτερα στην Ελλάδα, μπορούν να συνοψιστούν στα ακόλουθα.

Η κοινωνικοποίηση της ιδιοκτησίας δεν πρέπει να θεωρείται η πανάκεια για την επίλυση όλων των οικονομικών και κοινωνικών προβλημάτων και να επιχειρείται ανεξάρτητα από χρόνο, χώρο και συνθήκες. Η σοσιαλοποίηση της

ιδιοκτησίας πρέπει να μεθοδεύεται μέσα από μια πλατιά γκάμα πολυποίκιλων δραστηριοτήτων που πρέπει να εξελίσσονται σε αντιστοιχία με τη βελτίωση και τον εμπλουτισμό της διαχειριστικής πείρας και την ποιοτική αναβάθμιση της κοινωνικής συνείδησης του πληθυσμού. Πάντα όμως σε συνδυασμό με την ποιοτική και ποσοτική ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων της κοινωνίας. Η εκτός χρόνου, χώρου και συνθηκών απαλλοτρίωση της ατομικής ιδιοκτησίας, ακόμα και στην περίπτωση που η εργατική τάξη βρίσκεται στην εξουσία, αποτελεί εγχείρημα άστοχο και ασυμβίβαστο με την έννοια της οικονομικής πρόοδου. «Δεν πρέπει — έγραφε ο Λένιν — να απαλλοτριώνουμε αμέσως όλους τους γαιοκτήμονες και καπιταλιστές»¹⁴.

Το ανέφικτο και επιζήμιο ακόμα για την υπόθεση της σοσιαλιστικής εξέλιξης σύνθημα της άμεσης κατάργησης της ατομικής ιδιοκτησίας και των καθολικών κοινωνικοποιήσεων υπέδειχνε και ο Ένγκελς στο άρθρο του «Οι αρχές του κομμουνισμού» που έγραψε τον Οκτώβριο του 1947. Στο ερώτημα «είναι δυνατή η άμεση κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας (μετά την κατάληψη της εξουσίας από την εργατική τάξη — Ε.Κ.), η απάντηση ήταν κατηγορηματικά αρνητική. «Όχι, είναι αδύνατο — απάντησε —, όπως είναι ακριβώς και αδύνατη η άμεση μεγέθυνση των παραγωγικών δυνάμεων στα επίπεδα που απαιτούνται για τη δημιουργία κοινωνικοποιημένης οικονομίας... το προλεταριάτο είναι σε θέση μόνο βαθμιαία να μεταμορφώνει τη σύγχρονη κοινωνία και μόνο τότε θα μπορέσει να καταργήσει την ατομική ιδιοκτησία όταν θα έχει δημιουργηθεί ο απαραίτητος γι' αυτό όγκος των μέσων παραγωγής»¹⁵.

«Η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων αποτελεί μια απόλυτα αναγκαία πρακτική προϋπόθεση, επειδή χωρίς αυτή γενικεύεται η φτώχεια και σε περίπτωση έντασης των αναγκών ξαναρχίζει ο αγώνας για τα απαραίτητα αγαθά και συνεπώς επανεμφανίζεται όλη η παλιά κακοήθεια και βρωμιά»¹⁶.

14. Β. Ι. Λένιν, *Άπαντα*, τόμ. 37, σ. 262 (ρωσική έκδοση).

15. Κ. Μαρξ και Φ. Ένγκελς, *Άπαντα*, τόμ. 3, σ. 33.

16. Στο ίδιο.

ΔΕΙΚΤΗΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

1. Αϊνστάϊν (Einstein) Άλμπερτ (1879-1955). Ο θεμελιωτής της θεωρίας της σχετικότητας και πολλών άλλων νόμων στη χημεία, φυσική, αστρονομία κ.α. Γερμανοεβραίος, κάτοχος βραβείου Νόμπελ, μετανάστευσε στις ΗΠΑ το 1933.
2. Αγκαριώφ Νικολάϊ (1813-1877). Ρώσος ουτοπικός σοσιαλιστής, επαναστάτης, κατάρτισε το κοινωνικοοικονομικό πρόγραμμα της αγροτικής επανάστασης στο πνεύμα του ρωσικού ουτοπικού σοσιαλισμού.
3. Γκέρτσεν Αλέξαντρ (1812-1870). Ρώσος συγγραφέας, φιλόσοφος υλιστής και επαναστάτης. Νόθος γιος μεγάλου γαιοκτήμονα, αριστοκράτη. Εκφραζόταν ενάντια στην τσαρική απολυταρχία, προπαγάνδιζε τη δημιουργία δίκαιου κράτους μετά την κατάργηση της δουλοπαροικίας. Ουτοπικός σοσιαλιστής.
4. Ένγκελς (Engels) Φρίντριχ (1820-1895). Γερμανός, γόνος αριστοκρατικής οικογένειας βιομηχάνων. Φιλόσοφος, οικονομολόγος επαναστάτης, ο δεύτερος από τους πατέρες του επιστημονικού κομμουνισμού.
5. Καμπανέλλα (Campanella) Τομμάζιο (1568-1639). Ιταλός ουτοπιστής σοσιαλιστής, πολυτάλαντος επαναστάτης, παρέμεινε στις φυλακές για την επαναστατική του δράση 27 χρόνια. Συγγραφέας πλήθους έργων γύρω από τη φιλοσοφία, την ποίηση, την πολιτική, την ιατρική, την αστρονομία, τη μουσική. Υποστήριξε την κοινωνική ιδιοκτησία σε συνδυασμό με την καθιέρωση τετράωρης υποχρεωτικής εργασίας.
6. Λένιν Βλαντίμηρ Ουλιάνωφ (1870-1924). Ρώσος επαναστάτης, φιλόσοφος, οικονομολόγος, κοινωνιολόγος. Ο θεμελιωτής του πρώτου στον κόσμο σοσιαλιστικού κράτους. Το τεράστιο συγγραφικό του έργο υπερβαίνει τους 55 τόμους.
7. Μελιέ (Meslier) Ζαν (1662-1722). Γάλλος φιλόσοφος, υλιστής, αθεϊστής, επαρχιακός ιερέας, ουτοπικός κομμουνιστής. Στο έργο του «Διαθήκη» άσκησε έντονη κριτική στη φεουδαρχική απολυταρχία, στα θρησκευτικά δόγματα και διέγραψε την ιδεώδη, κατά την άποψή του, κομμουνιστική κοινωνία.
8. Μορέλλι (Morelly). Γάλλος, οπαδός του ουτοπικού κομμουνισμού. Κήρυττε την κατάργηση της ατομικής ιδιοκτησίας και την αντικατά-

στασή της από την κοινωνική. Στο έργο του, που δημοσιεύτηκε το 1755, «Ο κώδικας της Φύσης ή η πραγματική έννοια των νόμων της» χαρακτηρίζει τον κομμουνισμό ως το σύστημα που ανταποκρίνεται στη φύση του ανθρώπου.

9. Μπάμπεφ (Babeuf) Γκράκχος (1760-1797). Φρανσουά Νοέλ το πραγματικό του όνομα. Γάλλος ουτοπικός κομμουνιστής. Ηγέτης κατά τη Μεγάλη Γαλλική Επανάσταση των φτωχών στρωμάτων του πληθυσμού. Διετέλεσε μέλος του Διευθυντηρίου της επανάστασης. Εκτελέστηκε από τους αντεπανεστάτες.
10. Μελίνσκυ Βησσαρίων (1811-1848). Ρώσος επαναστάτης ενάντια στον τσαρισμό. Φιλόσοφος, υλιστής, συγγραφέας και λογοτεχνικός κριτικός. Ουτοπικός σοσιαλιστής.
11. Μαρξ (Marx) Κάρλ (1818-1883). Γερμανοεβραίος, φιλόσοφος, οικονομολόγος, κοινωνιολόγος, επαναστάτης-υλιστής, ο πατριάρχης του επιστημονικού κομμουνισμού. Οι επαναστατικές ιδέες των Μαρξ-Ένγκελς συγκλόνισαν τον κόσμο και μετέστρεψαν την κοινωνικοοικονομική ροή της ανθρωπότητας. Το τεράστιο συγγραφικό τους έργο που άπτεται όλων σχεδόν των επιστημών υπερβαίνει τους 55 ογκώδεις τόμους.
12. Ντάννινγκ (Dunning) Τζων (1791-1873). Άγγλος δημοσιολόγος και συνδικαλιστικός ηγέτης.
13. Ντόνι (Doni) Αντώνιο (1513-1574). Ιταλός ουτοπιστής σοσιαλιστής. Στο έργο του «Οι Κόσμοι» εκθείαζε τη συλλογική ιδιοκτησία, προπαγάνδιζε την καθολική ισότητα σε συνδυασμό με την υποχρεωτική εργασία.
14. Όουεν (Owen) Ρόμπερτ (1771-1858). Μέγας άγγλος ουτοπικός σοσιαλιστής, φιλανθρωπιστής. Οργάνωσε με δικά του χρήματα στην αμερικάνικη ήπειρο μια κομμουνιστική αποικία, τη «Νέα Αρμονία», όπου απέτυχε και επέστρεψε στη Μ. Βρετανία. Βασικό του έργο: «Νέες παρατηρήσεις πάνω στην κοινωνία ή Μελέτες πάνω στη διαμόρφωση του ανθρώπινου χαρακτήρα».
15. Ούιστενλυ (Wistanley) Τζέραλντ (1709-1752). Άγγλος σοσιαλιστής ουτοπιστής, ηγέτης των Diggers κατά την αστική επανάσταση στην Αγγλία τον 17ο αιώνα. Κύριο έργο του «Ο Νόμος της Ελευθερίας».
16. Προυντόν (Proudhon) Πιέρ (1809-1865). Γάλλος δημοσιολόγος, οικονομολόγος και κοινωνιολόγος, ιδεολόγος της μικροαστικής τάξης. Εχθρός της ατομικής ιδιοκτησίας, υποστήριζε τη συνεργασία των τάξεων και προπαγάνδιζε την αναρχική θεωρία της κατάργησης του κράτους.
17. Ρουσσώ (Rousseau) Ζαν-Ζακ (1712-1778). Γάλλος συγγραφέας και φιλόσοφος. Εχθρός της ατομικής ιδιοκτησίας, στην ύπαρξη της οποίας απέδιδε την εισοδηματική και κοινωνική ανισότητα.

18. Σαιν-Σιμόν (Saint-Simon) (1760-1825). Μέγας γάλλος σοσιαλιστής ουτοπιστής. Οι θεωρίες του αποτελούσαν ένα κράμα προλεταριακών και αστικών απόψεων. Έργα του : «Ο Νέος Χριστιανισμός», «Για την προοδευτική Οργάνωση της Ευρωπαϊκής Κοινωνίας ή για την ανάγκη και τα μέσα συνένωσης των λαών της Ευρώπης σε ένα ενιαίο πολιτικό σώμα με τη διατήρηση για τον καθένα της εθνικής του ανεξαρτησίας».
19. Τσερνισέφκιω Νικολάι (1828-1889). Ρώσος επαναστάτης συγγραφέας, φιλόσοφος - υλιστής, κοινωνιολόγος, ουτοπικός σοσιαλιστής. Όπως και οι Γκέρτσεν, Αγκιαριώφ, Μπελίνσκιω, οπαδός της αγροτικής επανάστασης.
20. Μωρ (Moore) Τόμας (1478-1535). Άγγλος συγγραφέας και πολιτικός, ένας από τους πρωτεργάτες του ουτοπικού κομμουνισμού. Καγκελάριος της Αγγλίας στην περίοδο 1529-1532. Καθολικός, εκτελέστηκε το 1535, γιατί αρνήθηκε το χρίσμα της «κεφαλής» της αγγλικανικής εκκλησίας. Αργότερα ανακηρύχθηκε άγιος. Στο έργο του για το νησί της Ουτοπίας περιέγραψε την ιδεώδη κοινωνία όπου έχει καταργηθεί η ατομική ιδιοκτησία, έχουν κοινωνικοποιηθεί η παραγωγή και γενικευθεί οι όροι διαβίωσης, έχει καθιερωθεί η υποχρεωτική για όλους εργασία και τα αγαθά κατανέμονται σύμφωνα με τις ανάγκες.
21. Φουριέ (Fourier) Σαρλ (1772-1837). Μέγας ουτοπικός σοσιαλιστής. Γάλλος. Ο Φουριέ, όπως και ο άγγλος Όουεν, εντυπωσιασμένοι από τις αντιθέσεις που δημιουργούσε και όξυνε ο αναπτυσσόμενος τρόπος παραγωγής, διατύπωσαν προτάσεις για την εδραίωση κράτους λογικής, ισότητας και δικαίου. Το χαρακτηριστικό των προτάσεών τους ήταν ότι δεν απέβλεπαν στην απελευθέρωση κάποιας συγκεκριμένης κοινωνικής τάξης, αλλά ολόκληρης της κοινωνίας.